

ЕКОНОМІКА

ПІВНІЧНО-КОРЕЙСЬКА ЕКОНОМІКА: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЄ

Д.С. КАН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2653-9683>

Київський національний лінгвістичний університет

Після вступу на престол, молодий керівник Північної Кореї відразу зробив ставки на розвиток економіки та поліпшення рівня життя народу.

У статті розглядаються особливості та еволюція економічної політики Кім Чен Ина з аналізом перспективи економічних реформ в рамках поточної внутрішньої ситуації. Кім Чен Ин почав впроваджувати систему «соціалістичної відповідальності за управлінням сільгоспкооперативами та підприємствами», що передбачає підвищення самостійності виробництв і розширення можливості матеріальне стимулювання. Також у статті наводиться висновок про те, що Північна Корея зробила деякі кроки на шляху до ринкової економіки, але тільки частково, тобто із застосування гібридного методу ведення господарства, який при існуючих санкціях не приносить поки що бажаних результатів. І, ймовірно, Північна Корея і Кім Чен Ин, далі шукатимуть шляхи розвитку економіки.

Ключові слова: державна планова економіка, міжнародні санкції, північнокорейська економічна модель, ринкова економіка, система «соціалістичної відповідальності за управління підприємствами», опора на власні сили.

После вступления на престол молодой руководитель Северной Кореи сразу стал делать ставку на развитие экономики и улучшение уровня жизни народа. В статье рассматриваются особенности и эволюция экономической политики Ким Чен Ына с анализом перспективы экономических реформ с учетом текущей внутренней ситуации. Ким Чен Ын начал внедрять систему социалистической ответственности за управлением сельхозкооперативами и предприятиями, которая предполагает повышение самостоятельности производств и расширила возможности материального стимулирования. Так же в статье приводится вывод о том, что Северная Корея предприняла некоторые шаги по пути к рыночной экономике, но только лишь частично, т. е. применение гибридного метода ведения хозяйства, который при существующих санкциях не приносит пока желаемых результатов. И скорее всего Северная Корея и Ким Чен Ын, дальше будут искать пути развития экономики.

Ключевые слова: государственная плановая экономика, международные санкции, северокорейская экономическая модель, рыночная экономика, система социалистической ответственности за управление предприятиями, опора на собственные силы.

After accession to the throne, the young leader of North Korea immediately began to rely on developing the economy and improving the living standards of the people.

The article examines the features and evolution of Kim Jong Un's economic policy with an analysis of the prospects for economic reforms, taking into account the current internal situation. Kim Jong Un began to implement the system of socialist responsibility for the management of agricultural cooperatives and enterprises, which involves increasing the independence of production and expanding the possibilities for material incentives. The article also concludes that North Korea has taken some steps towards a market economy, but only partially, that is, the use of a hybrid method of farming, which, under existing sanctions, does not bring the desired results so far. And most likely North Korea and Kim Jong-un will continue to look for ways to develop the economy.

Key words: centrally planned economy, international sanctions, North Korean economic model, market economy, system of socialist responsibility for enterprise management, self-reliance.

Незважаючи на те, що північнокорейська економіка довгі роки була підпорядкована інтересам обслуговування політичних цілей держави, спираючись на автаркічну систему,

тобто опора лише на власні сили, за минулі 20 років вона зазнала деяких змін. Але вони відрізняються від очікувань, які припускали Південна Корея та ін. Багато дослідників здивовані, що Північна Корея не провела кардинальних реформ в економіці, але й не розвивалась. Про безперспективність такої державної планової економіки в умовах розвитку сучасного світу стало зрозуміло навіть вищому ешелону керівників Північної Кореї.

Неефективність північнокорейської економічної моделі явилася у не змозі забезпечити реалізацію політичних цілей країни, низькій міжнародній конкурентоспроможності, нездатності задовольнити основні життєві потреби населення країни (навіть на мінімальному рівні). У результаті, Північна Корея не тільки не зуміла встановити рівність у розподілі матеріальних благ (основний принцип соціалізму), але й втратила можливість стимулювання ефективності виробництва, як особливості ринкового інструменту матеріальної зацікавленості¹.

Незалежність і самостійність обернулися для Північної Кореї ізоляцією, самостійність – автаркією, самооборона – міжнародними санкціями.

Ці фактори призвели до того, що країна змушена шукати можливість компенсації і, хоча вектор впливу світової економіки на північнокорейську модель економіки, збереже свою направленість, але під впливом внутрішньополітичних та зовнішньополітичних чинників, значно обмежена. Але цей вплив стає більш помітним, особливо в таких основних напрямках:

1. Підвищення ролі економіки в суспільстві.
2. Курс на частково ринкову економіку, але це поки відбувається більш стихійно, ніж організовано.

Успіх Китаю з переходом на ринкову економіку від планової, привернув увагу країн, які знаходяться на стадії зміни до цього виду економіки. Північна Корея теж показує деякі елементи ринкової економіки, але поки, що далека від тих реформ, які провів Китай.

Американський вчений Маркус Ноланд (Marcus Noland) ще в 2003 році сказав, що в 20 столітті доля соціалістичних країн наступна:

1. Крах соціалістичної системи (соц. країн східної Європи).
2. Криза економіки на кшталт економіки Північної Кореї.
3. Економічна реформа з переходом на ринкову економіку за прикладом Китаю і В'єтнаму².

Багато дослідників припускають, що з подальшим погіршенням економіки, Північна Корея або зазнає краху (що може привести до краху режиму), або перейде на ринкову економіку за типом Китайської або В'єтнамської. Південнокорейський вчений Нам Сон Ук вважає, що через відмінності режиму Північної Кореї та китайської, все ж слід прийняти Південної Кореї періоду правління Пак Чжон Хі. Звичайно, багато країн, зокрема й Північна Корея, як слід вивчали досвід Китаю і дійшли висновку, що сліпо переймати досвід не варто. Так за словами вченого Едварда Трена (Edward Tran), В'єтнам вибрав свою модель під назвою Доімої (Doi Moi) і отримав більш вільну ринкову економіку, й у такий спосіб широко відкрив двері реформ для західних країн.

Сьогодні є дуже багато праць на тему Китайської моделі реформ економіки, але серед них варто виділити одну – «Що потрібно перейняти Росії у Китаю для переходу на ринкову економіку» Джона Андерсона. Основна думка цієї праці полягає в тому, що для переходу системи із соціалізму на ринкову економіку, головний акцент необхідно зробити через систему управління і законодавчих актів, щоб механізми ринкової економіки запрацювали, тобто привести в рух. Однак Північна Корея вибрала свою модель – «Північнокорейська модель». Звичайно не можна сказати, що північнокорейська модель економічного розвитку – нежиттєздатна, вона діє, але дуже повільно, стихійно, порівняно з Китайською і В'єтнамською.

У чому ж особливість північнокорейської моделі розвитку економіки? По-перше, ринкова економіка протікає не повсюдно, а лише на критичних (перш за все в політичному аспекті) ділянках північнокорейського економічного простору. При цьому не насаджується владою,

а відбувається самостійно (сільське господарство), набуває переважно прихованих, закамфльованих форм. Наприклад, «чорний ринок» (продовольчий в першу чергу) має обмежену глибину та силу впливу. Це знижує ефективність дії інструменту матеріального стимулювання. І все ж, перехід від тенденції обмежень до більш вільного методу господарювання визначає весь зміст північнокорейської моделі господарювання.

Учені-дослідники вважають, що незважаючи на безліч недоліків, північнокорейська економічна модель життєздатна в сучасному світі, але істотно гальмуючим фактором є міжнародні санкції через ракетно-ядерну програму Північної Кореї.

Так світ очікує, що Пхеньян усе ж піде шляхом усунення невиправданих крайнощів надмірностей, що дозволить країні більш органічно вписатися в загальний ряд сучасних країн і нинішніх економік. Звичайно, північнокорейська економіка буде обслуговувати політичні вимоги держави, але почне набувати додаткову ефективність за рахунок ринкової перебудови.

Мало хто знає, що відбувається з економікою Північної Кореї. Можна сказати лише одне: протягом останніх 20 років відбулися зміни й очевидно те, що ці зміни не такі, які очікувало міжнародне співтовариство, зокрема й південнокорейці. Північна Корея не вийшла на шлях реформ відкритості, але й не пішла всупереч усім прогнозам і не зазнала краху.

Безумовно, Північна Корея частково реформувала економіку шляхом переходу на елемент ринкової економіки та збільшили контакти із зовнішнім світом. Хоча це далеко від реформ і переходу на ринкову економіку.

Можна сказати, що це не реформи, яких очікували фахівці й політики. Це говорить про непередбачуваність, тому, як буде далі розвиватися економіка Північної Кореї не відомо, тим більше, що діють жорсткі міжнародні санкції. Чому Північна Корея досі не пішла шляхом повного переходу на ринкову економіку, і чому все ж Північна Корея досі не зазнала краху, незважаючи на те, що величезні кошти витратила на обороноздатність країни? Ймовірно, причина криється в теоріях про диктаторський режим описаних в політичній економіці й теоріях порівняльної політології. Точніше причина такого «феномену» закладена в політичних, економічних та соціальних особливостях розвитку Північної Кореї. І така система навіть отримала назву: «Північно-корейська модель економічного розвитку».

Уперше елементи ринкової економіки в Північній Кореї з'явилися в 2011 р., коли був опублікований план під назвою «Економічна реформа країни, стратегія на 10 років» і з того часу вперше у житку північних корейців з'явився термін «економічна реформа». У тому ж році Північна Корея заснувала новий банк промислових реформ з капіталом 100 мільярдів доларів США. Крім того, встановила кілька регіонів розвитку: східний комплекс розвитку важкої промисловості в районі Чхондін, Кім Чек, Північний промисловий район, який знаходиться поблизу Росії, нафтохімічні промислові комплекси в районі міста Насон, Західний район розвитку інформаційних Технологій (ІТ) і сільського господарства на узбережжі Жовтого моря. Ці промислові зони були створені, щоб дати більше свободи підприємствам у виборі асортименту, кількості випуску і збуту продукції, що відрізняється від обмеженої планової політики. У листопаді 2013 р. на пленумі ЦК ТПК Кім Чен Ін сказав, що заради розвитку економіки ми не повинні боятися появи елементів капіталізму. А в листопаді 2013 р., 2014 р. й 2017 р. були створені вільні зони економічного розвитку. Спочатку 13 зон, потім ще 9, усього – 22 СЕЗ. Насамперед, вони були створені для залучення іноземних інвестицій. Інакше кажучи, це були нові орієнтири спрямовані на ринкову економіку. У початковому етапі, після приходу до влади Кім Чен Ін, з'явився лозунг: «Розвиток економіки і розвиток галузі ракетно-ядерного озброєння»³.

Необхідно підкреслити, що ще при Кім Чен Ірі в КНДР були вжиті заходи, які призвели до зростання економічної активності за рамками системи державного планування. На початку 2000-х рр., зокрема були узаконені ринки і розширена самостійність підприємств. Однак,

з приходом до влади Кім Чен Ина впровадження нових господарських елементів, покликаних підвищити ефективність економіки і підняти продуктивність праці, стало відбуватися в рамках колишньої економічної системи. 1 січня 2013 р. Кім Чен Ин оголосив, що необхідно міцно триматись за «соціалістичну економічну систему нашого зразка» і покращувати методи управління, заохочуючи робочі маси виконувати функції «господарів виробництва». Що це означало? Насправді, це означало більшу самостійність господарських одиниць в процесі планування виробництва та розпорядження надпланової продукції, але при збереженні загальнонародної власності на засоби виробництва. У селах з 2012 р. почалося впровадження «соціалістичної системи економічного відповідальності за управління сільгоспокооперативами»⁴.

У промисловості з 2014 р. була введена «соціалістична система відповідальності за управління підприємствами». Підприємства отримали більші права на планування, організацію виробництва, управління структурою підприємства і робочою силою, продаж товарів і установку цін, зовнішню торгівлю і спільне виробництво з іноземцями. Значно розширилися права директорів підприємств, а повноваження партійних органів значно зменшилися. Ці заходи були спрямовані на посилення не адміністративно-політичних, а на економічних важелів.

У 2014 р. Кім Чен Ин в новорічній промові зберіг акцент на необхідності підвищення рівня життя народу. При цьому були виділені сільське господарство, будівництво, наука і техніка, як передові сектори в області соціалістичного будівництва. Слід підкреслити, що на перше місце в системі пріоритетів піднялося будівництво – важлива сфера для кріплення основ процвітаючої держави і створення бази для щасливого життя людей.

Також першочерговим завданням було збільшити вироблення електроенергії з використанням місцевих сировинних ресурсів. В умовах посилення санкцій на перший план висуваються завдання імпортозаміщення в усіх сферах.

Однак, незважаючи на всі зусилля, КНДР не добилася бажаного результату в питанні залучення іноземного капіталу і Кім Чен Ин в грудні 2017 р. оголосив, що закінчили програму розвитку ядерного озброєння, а 2018 р. на 7-й сесії ЦК ТПК оголосив, що всі зусилля повинні бути зосереджені на економічний розвиток країни.

Отже, вперше в історії КНДР оголошено курс на економічну реформу з елементами ринкової економіки.

На підтвердження цього, 11 квітня 2019 р. на першій сесії 14-х Вищих Народних Зборів, переглянули соціалістичну конституцію зокрема від державної форми управління економікою до переходу на соціалістичний метод управління виробництвом. Це означає – більше свободи підприємству і є першим кроком ринкової економіки.

Отже зроблено перші кроки до ринкової економіки, але необхідно знайти ще прискорювачів реформ. Одним з таких заходів, звичайно, є денуклеаризація, яка скасує міжнародні санкції. На V пленумі ЦК ТПК 7-го скликання, що пройшов з 28 по 31 грудня 2019 р. голова ТПК Кім Чен Ин виступив із історичною доповіддю, особливу увагу в якому було приділено завданням у сфері економіки. З огляду на перспективу тривалої військово-політичної конфронтації з США, Кім Чен Ин закликав громадян змиритись з тим фактом, що їм доведеться продовжувати жити в умовах санкцій і, можливо, знову затягувати ремені в процесі «подальшого всебічного зміцнення внутрішніх сил».

У внутрішній і зовнішній ситуації голова ТПК висунув курс на фронтальний прорив як чергового напрямку боротьби північнокорейського народу. Основним фронтом на цьому шляху була оголошена економіка, потреби якої вимагають «в достатку забезпечити попит населення, за допомогою переналагодження мобілізації економічної бази країни загальної виробничого потенціалу в усіх сферах».

Особливу увагу лідер КНДР також звернув на завдання в галузі освіти науки, охорони здоров'я, наголосивши на важливості державного керівництва, науково-дослідницької роботи, докорінного оновлення освіти, відповідно до вимог сучасної епохи, а також зміцнення матеріально-технічної бази охорони здоров'я.

У цілому, курс на фронтальний прорив, що «передбачає боротьбу за збільшення виробництва та власних сил», навряд чи можна вважати якоюсь новою політичною стратегією.

Відмова від стратегії зосередження всіх сил на економічному будівництві поки оголошено не було, хоча цілком очевидно, що в разі посилення «конфлікту інтересів» пріоритетом спрямування ресурсів буде оборонна сфера, яка забезпечує суверенності країни. В офіційній північнокорейській риторичі поки зберігається акцент на розвиток галузей, які дозволяють швидко покращити життєвий рівень населення (будівництво) і вирішити продовольче питання (сільське господарство), а також науки і техніки, за допомогою яких можна було б підвищити ефективність використання мізерних внутрішніх ресурсів⁵.

На V пленумі ЦК ТПК 7-го скликання знову була підтверджена керівна роль партії у визначенні напрямків і методів економічного розвитку. Кім Чен Ін підкреслив, що робота кабінету міністрів – це справа ЦК партії, а виконання рішення партії – справа кабінету міністрів. Отже, економічна політика Північної Кореї, як і раніше, буде пов'язана з ідеологією ТПК і побудовою «чучхейського соціалізму». Це залишає не багато місця для більш глибоких економічних реформ. Однак, у системі управління економікою провідна роль відведена «соціальній системі відповідальності за управління підприємствами». Це говорить про те, що керівництво КНДР тримає курс на активізацію приватної ініціативи, але під керівництвом партії.

Проте, Кім Чен Ін, піддаючи жорсткій критиці державного управління господарськими справами стан справ конкретних галузей економіки, підкреслив, що впроваджуються методи управління поки не привели до очікуваних результатів. Відповідно, це буде необхідно, щоб домогтися чіткого стимулювання виробництва на місцях, забезпечивши адміністративно господарську підтримку держави, або поглибити реформи. Але навряд чи це вдасться в умовах жорстких санкцій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

¹ Богдан И. Южнокорейская экономическая система в современном мире. *Корейский полуостров: мифы, ожидания и реальность*. Москва: ПДГ РАН, 2016. С. 59.

² Там само. С.60.

³ Захарова Л.В. Экономическая политика Ким Чен Ына. *Корейский полуостров: история и современность*. Москва: ПДГ РАН, 2019. С. 175-176.

⁴ Там само. С. 177.

REFERENCES

¹ Bogdan I. Juzhnokorejskaja jekonomicheskaja sistema v sovremennom mire. *Korejskij poluostrov: mify, ozhidanija i real'nost'*. Moskva: PDG RAN, 2016. S. 59.

² Tam samo. S.60.

³ Zaharova L.V. Jekonomicheskaja politika Kim Chen Yna. *Korejskij poluostrov: istorija i sovremennost'*. Moskva: PDG RAN, 2019. S. 175-176.

⁴ Tam samo. S. 177.